

Т.Ю. ШАПОВАЛОВА, к.е.н., доц. МІПО НТУ «ХПІ», Харків

Н.І. НЕЧИВІЛОВА, старший викладач МІПО НТУ «ХПІ», Харків

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В статті представлено систематизовані результати аналізу основних показників розвитку підприємництва в Україні, виявлені позитивні тенденції та недоліки у розвитку підприємництва, зокрема малого та середнього за останні роки.

In article results of the analysis of the basic indicators of business in Ukraine are presented, positive tendencies and lacks of business development, in particular, small and average, during the last years are revealed.

Ключові слова: підприємництво, суб'єкти підприємництва, мале підприємництво, суб'єкти малого підприємництва, малі та середні підприємства, фізичні особи-підприємці

Вступ. Як засвідчує міжнародний досвід, важливою складовою зміцнення конкурентоспроможності економіки є підприємництво.

З моменту набуття Україною незалежності відбувалось поступове становлення вітчизняного підприємництва як самостійного соціально-економічного явища.

Розширення структури пропозицій на внутрішньому ринку товарів та послуг, створення ефективного конкурентного середовища, стимулювання інноваційного розвитку, відродження підприємницької ініціативи населення, створення додаткових робочих місць та підвищення гнучкості зайнятості, зміцнення регіональних економік – це далеко не всі, але дуже важливі завдання, що стоять перед вітчизняним підприємництвом.

При цьому невід'ємними складовими сучасного підприємництва є малий та середній бізнес, на який покладаються функції прискорення структурної перебудови економіки, підвищення організаційної ефективності використання ресурсів. За умови виваженої державної політики вітчизняний малий та середній бізнес здатний створити тисячі нових робочих місць і сприяти становленню України як економічно розвиненої держави.

Методологія. Теоретичною і методологічною основою статті є положення і висновки сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених у різні часові періоди з проблем становлення й розвитку малого підприємництва. Процес дослідження базується на діалектичному методі на підставі використання таких прийомів пізнання як системний підхід, аналіз і

синтез, індукція та дедукція, а також методи порівняння, систематизації і логічного узагальнення, економіко-статистичного аналізу.

Постановка завдання. Завданням даної статті є систематизація основних результатів аналізу сучасного стану розвитку підприємництва в Україні.

Результати дослідження.

Динаміка загальних темпів приросту суб'єктів підприємництва країни свідчить про те, що починаючи з 1991 року, цей сектор економіки кількісно виріс майже у 12 разів.

Проте, незважаючи на стійку тенденцію до його зростання, абсолютні значення темпів приросту в залежності від періодів є неоднозначними. Так, найбільші темпи приросту загальної кількості суб'єктів підприємництва припадають на 1991 – 1996 роки і дорівнюють в середньому 148% - 191% щорічно. В період з 1996 по 2003 рік включно показники зростання майже однакові: щорічно 114% - 117%. Починаючи з 2004 року, відбуваються стрибкоподібні зміни темпів приросту суб'єктів підприємництва: з 4,7% до 8,4% (2004-2005р.р.) та від 3% у 2006 році до 11% у 2007.

За даними Держкомстату на початок 2008 року загальна кількість суб'єктів підприємництва в Україні дорівнювала понад 2,6 млн. одиниць(табл.1).

В структурі їх загальної кількості підприємства складають 15,8 %, а фізичні особи-підприємці - 84,2 %.

В структурі підприємств найбільшу частку займають малі – 85,1% (324 тис. одиниць); на середні припадає 14,7% (56 тис. одиниць), а на великі – лише 0,2% (770 підприємств).

Мале підприємництво, до якого, крім малих підприємств та малих фермерських господарств, належать фізичні особи-підприємці, на сьогодні є локомотивом підприємницького сектора. [1]

Загальна кількість суб'єктів малого підприємництва на початок 2008 року складала 2576,5 тис. одиниць, що на 74% більше у порівнянні з відповідним показником 2001 року (рис. 1).

Кількість зареєстрованих малих фермерських (селянських) господарств за період з 2001 року зросла на 4%, а кількість фізичних осіб - підприємців - на 84%.

На фоні загальних високих темпів збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва темпи зростання кількості фізичних осіб-підприємців суттєво випереджали динаміку утворення малих підприємств.

Таблиця 1. Основні показники діяльності підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності у 2007 р.

Основні показники діяльності суб'єктів підприємництва		Суб'єкти підприємництва, в т.ч.					фізичні особи - підприємці	фермерські господарства (зарєєстровані)
		підприємства - суб'єкти підприємницької діяльності						
		Всього	великі	середні	малі			
Кількість суб'єктів підприємництва, одиниць (у % до підсумку)	2642199	380789 (100%)	770 (0,2%)	56008 (14,7%)	324011 (85,1%)	2218000	43410	
у % до підсумку суб'єктів підприємництва	100%	14,4%	0,03%	2,1%	12,3%	84%	1,57%	
Кількість на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	566	82	-	12	70	477	7	
Середньорічна кількість зайнятих працівників у суб'єктів підприємництва, тис. осіб (у % до підсумку)	12926,4	9154,3 (100%)	3131,2 (34,2%)	4275 (46,7%)	1748,1 (19,1%)	3678,9	93,2	
у % до заг. показника суб'єктів підприємництва (внесок)	100%	70,8%	24,2%	33,1%	13,5%	28,5%	0,7%	
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн. (у % до підсумку)	2571498,1	2414715,3 (100%)	663033,5 (27,5%)	1645632,3 (68,1%)	106049,5 (4,4%)	153019,6	3763,2	
внесок у загальні показники суб'єктів підприємництва, %	100%	93,9%	25,8%	64%	4,1%	6,0%	0,1%	

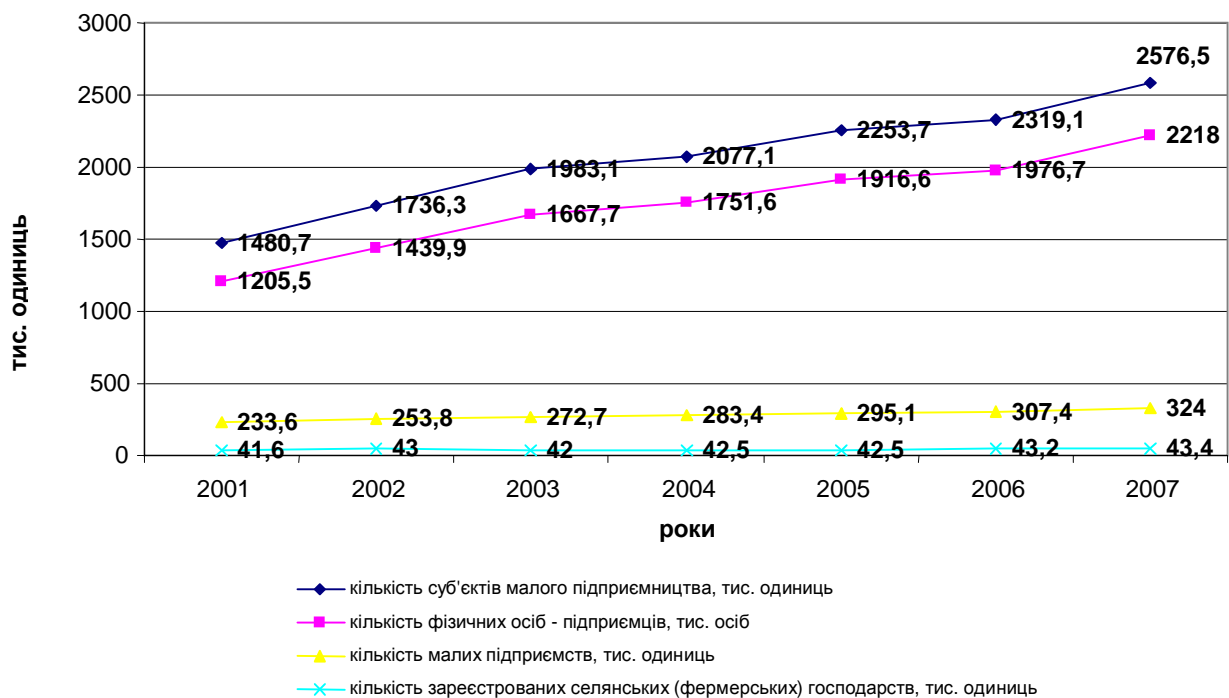

Рис. 1. Динаміка кількості суб'єктів малого підприємництва в Україні у 2001-2007 роках

Серед всіх підприємств випереджаюче кількісне зростання є характерним для малих підприємств (проти середніх та великих). Їх кількість порівняно з 1995 роком збільшилась в 3,4 рази. Причому, до 2007 року в країні зберігалась позитивна тенденція збільшення кількісного показника малих підприємств майже в усіх регіонах України (рис. 2).

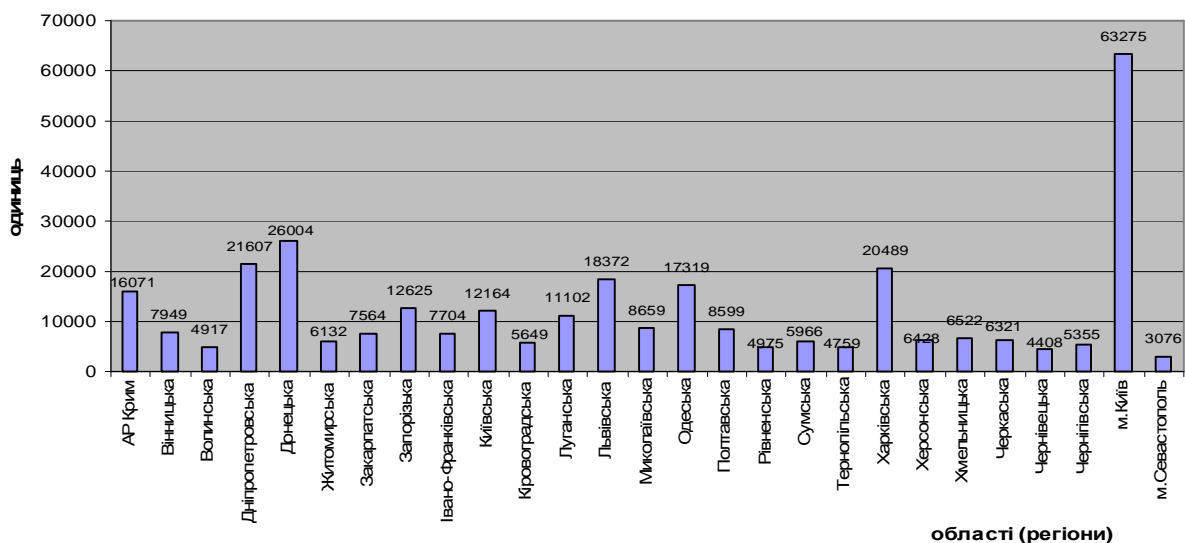

Рис. 2. Кількість малих підприємств за регіонами України у 2007 році

Показник середньої кількості малих підприємств по Україні у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення у 2007 році становив 70 одиниць (рис.3).

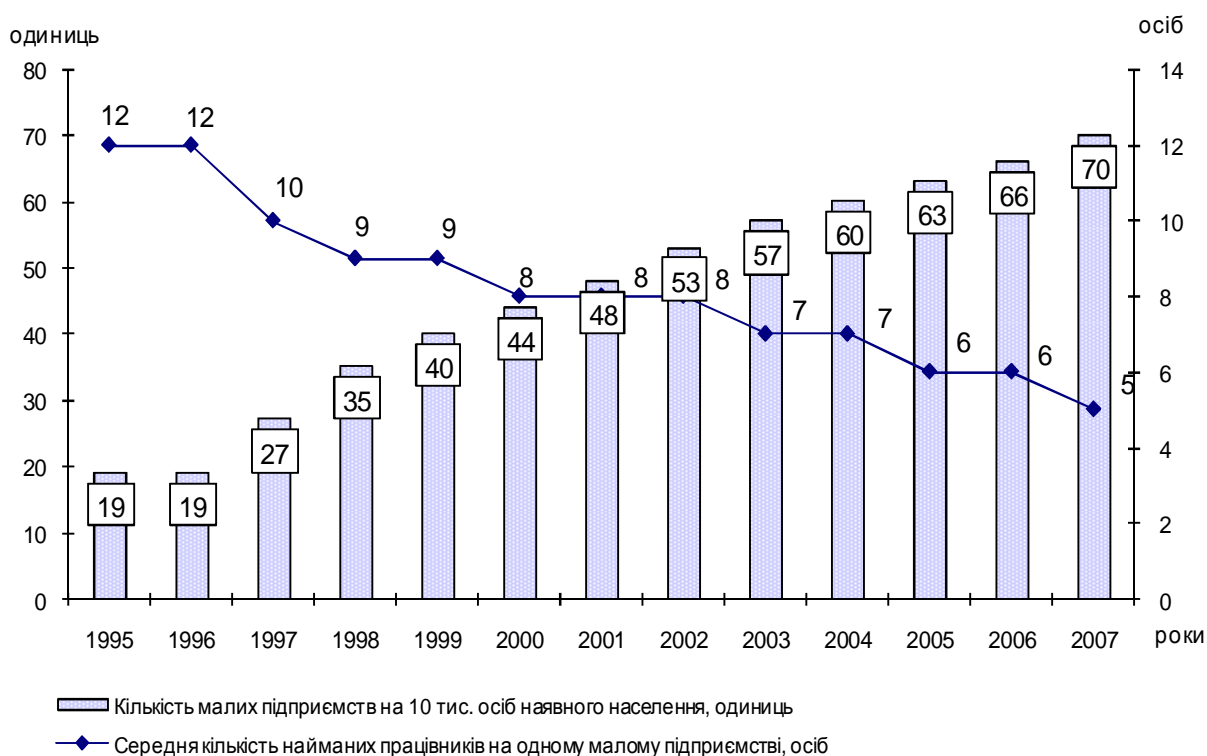

Рис. 3. Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення та середня кількість найманих працівників на одному малому підприємстві у 1995 - 2007 роках

Позитивно, що на відміну від першої половини 1990-х років утворення малих підприємств відбувається не в результаті поділу чи реструктуризації діючих підприємств, а шляхом утворення абсолютно нової виробничої одиниці.[2]

За підсумками 2007 року в країні розпочали свою діяльність 16,6 тис. нових малих підприємств, 3,9 тис. середніх і лише – 6 великих. Причому, якщо на початку реформування економіки спостерігалось переважно активне утворення нових торговельних підприємств, то сучасна ситуація характеризується виникненням нових транспортних підприємств, підприємств у сфері операцій з нерухомістю, готельному та ресторанному бізнесі, освіти, охорони здоров'я та інших. Поряд з торгівлею (33,9%) найбільшу питому вагу займають підприємства - суб'єкти підприємницької діяльності з надання послуг в сфері нерухомості, інжинірингу та надання послуг підприємцям (21,4%).

У виробничому секторі (сільське господарство, промисловість та будівництво) зросла частка будівельних підприємств з 11% проти 8% у 2000 році.

Розподіл питомої ваги малих підприємств за основними видами економічної діяльності у 2007 році виглядав таким чином: 32% малих підприємств від їхньої загальної кількості працювали у сфері торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям займалися 23,3% малих підприємств. 5,1% підприємств функціонували у сфері транспорту і зв'язку, 3,2% - займались готельним та ресторанним бізнесом; 3,2% - надавали комунальні та індивідуальні послуги, здійснювали діяльність у сфері культури та спорту; 1,4% - здійснювали фінансову діяльність. У сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги працювало 1,3% малих підприємств, у сфері освіти - 0,6%.

Кількість фізичних осіб - підприємців за галузевим розподілом переважає над кількістю малих підприємств практично у всіх видах економічної діяльності, крім сільськогосподарської.

За видами економічної діяльності найбільшим є внесок фізичних осіб – підприємців у торгівлі (92,1%), діяльності транспорту та зв'язку (90,6), сфері комунальних та індивідуальних послуг (89,8), у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги (77), готельному та ресторанному бізнесі (76,6), промисловості (69,4%).

Вагому соціальну роль підприємництва визначає його здатність до швидкого і масштабного створення нових робочих місць.

За підсумками 2007 року в малому та середньому бізнесі було зайнято майже 10 млн. осіб. Щоправда, впродовж останніх років незначний спад цього показника спостерігається на малих і середніх підприємствах. Кількість зайнятих осіб у фізичних осіб-підприємців, навпаки, помітно зростає: до 8,2% у 2007 році проти 2,8% у 2004.

За даними Держкомстату у 2007 році рівень зайнятості на малих підприємствах України у відсотках до загальної кількості працездатного населення становить 6,0% (рис. 4).

Найвищий рівень зайнятості на малих підприємствах відзначався у місті Києві (14,6%), найнижчий - у Луганській області (4,1%).

У 6 регіонах, зокрема, містах Києві і Севастополі, Київській, Львівській, Одеській, Харківській областях цей показник перевищив середнє значення по країні.

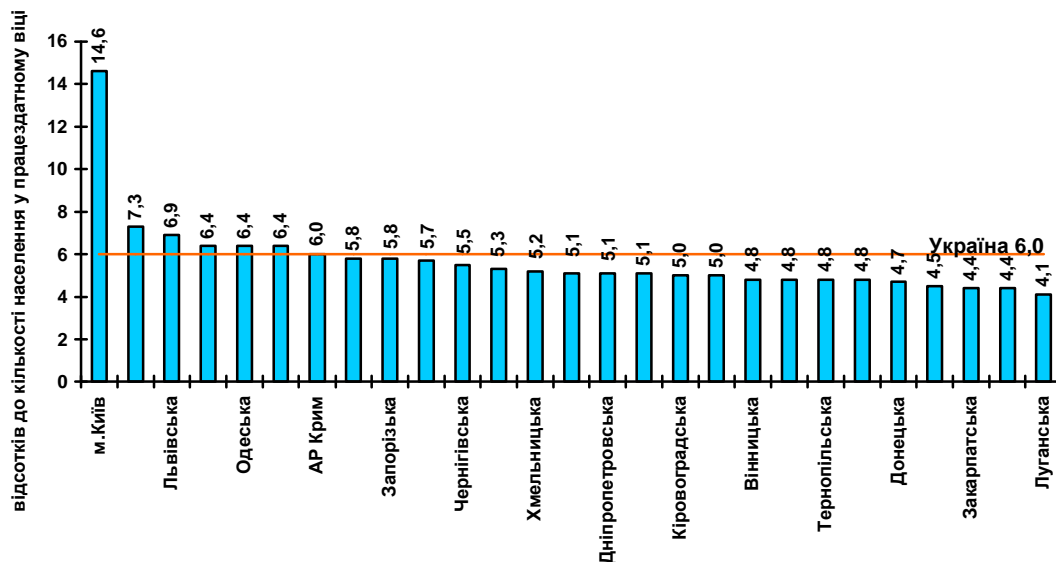

Рис.4. Рівень зайнятості на малих підприємствах України

Питома вага малого та середнього підприємництва в загальних обсягах економіки поступово збільшується і на сьогодні цей сектор забезпечує 74,2% обсягу реалізованої продукції. [3]

Висновки. Узагальнюючи позитивні і негативні сторони розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, можна зазначити, що за кількісними оцінками розвиток цього сектору економіки практично відповідає європейським показникам. Це підтверджує показник кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва на тисячу населення, який у 2007 році досяг 56,6 одиниць (у Великій Британії - 59, Німеччині - 43, Франції - 42, Португалії - 66, Італії - 72). [3]

Разом з тим, за якісними показниками вітчизняне підприємництво значно відстає від європейського стандарту. І не лише за показником якості самої продукції, але й за його внеском у розвиток економіки, за рівнем продуктивності праці, наявністю економічно доцільних створюваних робочих місць і соціальних гарантій тощо.

В той же час, подальший якісний розвиток вітчизняного підприємництва можливий лише за умов оптимізації системи державного сприяння розвитку підприємництва, стабілізації політичної і, як результат, економічної ситуації в державі.

Список літератури: 1. Ракиша Н. Щодо підвищення конкурентоспроможності малого підприємництва в Україні. // Економіст. - 2006. - №3. - с. 36-39. 2. Долгоруков Ю., Кузман О. О развитии малого предпринимательства. // Экономика Украины. - 2005. - №12. - с. 11-19. 3. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Гесць, Е.М., Кузель О. В., Лібанова та ін. - К., Держкомпідприємство, 2008.

Подано до редакції 10.04.2009